

Pšenak, Jozef

Vzdelávanie detí občanov Slovenskej republiky nemeckej, ukrajinskej a rusínskej národnosti

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 21, 307-316

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jozef PŠENAK

Vzdelávanie detí občanov Slovenskej republiky nemeckej, ukrajinskej a rusínskej národnosti

Slovenská republika má pestrú národnostnú štruktúru obyvateľstva. Z celkového počtu 5 384 822 obyvateľov (k 31.12.2008), z toho nemeckej národnosti je 5572 (0,14%)¹. Slovenská republika v realizácii národnostnej politiky je viazaná medzinárodnými dokumentmi: *Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín* a *Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov*. Tieto dokumenty implementuje do oficiálnej školskej politiky, do riešenia problematiky výchovno-vzdelávacieho procesu, výchovy a vzdelávania detí a mládeže s vyučovacím jazykom slovenským a s vyučovacím jazykom národnostných menšín.

Rovnocennosť obsahu a rozsahu vedomostí žiakov škôl s vyučovacím jazykom národnosti s vyučovacím jazykom slovenským je zabezpečená základnými pedagogickými dokumentmi (učebnými plánmi, učebnými osnovami a učebnicami). Tie sú okrem špecifických predmetov v podstate rovnaké.

Vyučovanie materinského jazyka etnika je dôležitou podmienkou zachovania a pestovania kultúry etnika. Nevyhnutné je, aby žiaci všetkých menšín si osvojili štátny jazyk na takej úrovni, aby našli uplatnenie v praktickom živote a vytvorili si vzťah k vlasti, Slovenskej republike, spoločnému štátu Slovákov a príslušníkov národnostných menšín.

Nemecko-slovenské vzťahy majú hlboké korene a siahajú do 11. storočia, keď Nemcov povolávali ako odborníkov (baníci, remeselníci, kupci, duchovní, učitelia). V regiónoch, kde sa usídlili nemeckí kolonisti (v 13. – 14. storočí), začali vznikajúť školy s nemeckým vyučovacím jazykom. V období luteránskej reformácie (16. – 17. stor.) v mestách, kde nemecké obyvateľstvo malo prevahu,

¹ Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2009. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky. Veda Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 70.

pozyvali nemeckých učiteľov (Bratislava, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Kremnica, Levoča, Kežmarok, Bardejov).

Centralizačné a germanizačné snahy habsburskej monarchie v 2. polovici 18. a v 19. storočí posilnili postavenie a používanie nemeckého jazyka. Na novozaložených odborných školách sa vyučovacím jazykom stal nemecký jazyk. Na slávnej *Banskej akadémii v Banskej Štiavnici* (založená r. 1763 Máriou Teréziou) sa prednášalo po nemecky. V 14. – 15. stor. podiel nemeckého obyvateľstva na Slovensku činil 1/4 až 1/5 z celkového obyvateľstva Slovenska².

V 20. storočí žilo na Slovensku okolo 150 000 Nemcov³. *Karpatskí Nemci* žili v troch sídelných oblastiach: Bratislava a okolie, Hauerland na strednom Slovensku (Handlová, Nemecké Pravno, Horná Štubňa, Veľké Pole, Kremnica), na Spiši (Poprad, Kežmarok, Spišská Nová Ves, Levoča), v údolí rieky Hnilec (Gelnica. Mníšek nad Hnilcom) a na východnom Slovensku (Medzev).

V r. 1910 bolo na území Slovenska 57 nemeckých škôl, po schválení *Apponyiovských zákonov* do r. 1914 všetky zanikli⁴. V období predmníchovskej Československej republiky (1918–1938) bolo na území Slovenska 110 nemeckých a 98 dvojjazyčných slovensko-nemeckých a maďarsko-nemeckých škôl, z toho 3 meštianske školy, 3 gymnáziá (Bratislava, Kežmarok, Levoča)⁵.

Po vzniku Slovenskej republiky (14.3.1939) Nemci aj v školstve získali privilegované postavenie. Pri Ministerstve školstva a národnej osvety sa zriadilo osobitné nemecké oddelenie, krajinský školský inšpektorát sídlil v Bratislave a okresné školské inšpektoráty mali sídlo v Bratislave, Kremnici a v Kežmarku.

K 1.9.1940 stav nemeckého školstva na Slovensku bol nasledovný: 19 materských škôl, 141 ľudových škôl, 19 meštianskych škôl, 2 gymnáziá, 1 štátny učiteľský ústav, 1 obchodná škola a obchodná akadémia, neštátna odborná škola pre ženské povolania, neštátna odborná škola pre vzdelávanie učiteliek ženských ručných prác a 8 učňovských škôl⁶.

Po prijatí nariadenia č. 5 zo 6.9.1945 boli nemecké školy založené po mníchovskej dohode zrušené⁷.

² PÖSS, O. Karpatskonemecký spolok na Slovensku. Cesty k jeho založeniu a rozvoju. In Karpatskonemecký spolok na Slovensku 20 rokov založenie, rozvoj. Editor O. Pöss. Bratislava: Karpatskonemecký spolok na Slovensku, 2010, s. 11.

³ Ibidem.

⁴ Zákony uhorského snemu č. 26 a 27 z r. 1907. Ich autorom bol minister školstva A. Apponyi. Smerovali k maďarizácii žiakov nemaďarských národností s cieľom vytvoriť veľký uhorský (maďarský) národ.

⁵ Dvořáček, J. 1937. Slovenské stredné školstvo po prevrate. In Pamätník slovenského školstva za účinkovania prezidenta T. G. Masaryka. Editor A. S. Žitavský. Bratislava: vlastným nákladom vydavateľstva Pamätníka slovenského školstva v Bratislave, 1937, s. 19. Pozri tiež Štefánek, A. 1930. Školstvo na Slovensku v prvom desaťročí slobody. In Zlatá kniha Slovenska. Editor M. Kolesár. 2. vydanie. Bratislava: 1930, s. 190.

⁶ Nové slovenské školstvo II. Bratislava: 1940, s. 78–80. Pozri tiež Zborník Ministerstva školstva a národnej osvety. 1941–1942. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1942, s. 352–367.

⁷ Zbierka nariadení Slovenskej národnej rady, roč. 1944, 7. september 1944, s. 3.

Postavenie *Karpatských Nemcov* po skončení druhej svetovej vojny bolo ovplyvňované viacerými faktormi. Karpatskí Nemci znášali následky Nemeckom vyvolanej vojny a mocenskej politiky Stalina a Beneša. Postihol ich kolektívny odsun (viac ako 30 000 Nemcov), presťahovanie a ďalšie opatrenia z r. 1945–1947. Stratili štátne občianstvo, ekonomické a materiálne podmienky. Právny, sociálny, kultúrny, školský a náboženský vývoj viedol k silnej *asimilácii* nemeckého etnika na Slovensku. Pri sčítaní obyvateľstva k 1.3.1950 sa k nemeckej národnosti na Slovensku hlásilo 5179 osôb⁸.

Až do novembra 1989 nemalo nemecké etnikum ani základné menšinové práva. V ústave z 9. mája 1948 nebola existencia etnických menšín v Československu vôbec zohľadnená. Ústava z r. 1960 v článku 25 síce deklarovala zabezpečenie vzdelania v materinskom jazyku a kultúrneho rozvoja občanov maďarskej, ukrajinskej a poľskej národnosti, nemeckú menšinu však ignorovala. Zákon č. 144/1968 Zb. z., jeden z dôsledkov obrodného procesu, tzv. Pražskej jari vytvoril právny podklad na uznanie nemeckej minority ako etnického spoločenstva. Aj Nemcom bola zaručená rovnoprávnosť so všetkými občanmi ČSSR a mohlo sa nemecké etnikum organizovať. V r. 1969 bol založený celoštátny *Kultúrny spolok občanov nemeckej národnosti*. Na Slovensku v r. 1970–1975 pracovala len jedna skupina tohto spolku na východnom Slovensku v *Medzeve*. Činnosť spolku sa zamerala na intenzívnu výučbu nemeckého jazyka v základnej škole, na nácvik nemeckých ľudových piesní. Normalizácia v 70. – tých rokoch 20. stor. zabrzдила a ukončila prácu Kultúrneho spolku v *Medzeve* r. 1975.

Zmena politického režimu v r. 1989 po prvýkrát od r. 1945 umožnila uplatniť svoje etnické práva aj príslušníkom nemeckej menšiny na Slovensku. *Karpatskí Nemci* na rozdiel od maďarskej a rómskej minority nemali ambície vytvoriť politickú stranu na etnickom základe. V r. 1990 vznikol v Československu nový *Spolok Nemcov v Československu*, ktorý mal záujem vybudovať svoje štruktúry aj na Slovensku. Slovenskí karpatskí Nemci mali záujem založiť si samostatný kultúrny spolok alebo *Spoločnosť občanov nemeckej národnosti*. *Karpatskonemecký spolok* na Slovensku (KNS) bol založený 27.8.1990 zaregistrovaním na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky a jeho ustanovujúce zhromaždenie sa konalo 30.9. 1990 v *Medzeve*⁹. V súčasnosti má 4800 členov, čo znamená, že takmer každý príslušník nemeckej menšiny v dospelom veku je jeho členom.

Podľa *Stanov* KNS je jeho činnosť zameraná predovšetkým na:

- obnovu a upevnenie identity Nemcov na Slovensku,
- zastupovanie záujmov nemeckej menšiny a jej všestranné pozdvihnutie,

⁸ Pöss, O.: cit. štúdia, s. 12.

⁹ Gedeon, W. Zakladajúce zhromaždenie Karpatskonemeckého spolku na Slovensku (30. september 1990). In *Karpatskonemecký spolok na Slovensku 20 rokov založenie, rozvoj*. Editor O. Pöss. Bratislava: Karpatskonemecký spolok na Slovensku, 2010, s. 29–31.

- podporu nemeckej komunity, najmä v kultúrnej, spoločenskej, sociálnej, občianskej, hospodárskej a náboženskej oblasti,
- revitalizácia nemčiny ako materinského jazyka, predovšetkým s dôrazom na podporu vzdelanosti a rozvoja školstva zameraného na nemeckú menšinu,
- pozdvihnutie a podporu aktivít mládeže nemeckej národnosti, nemeckého pôvodu, ale tiež jej priaznivcov na Slovensku,
- vydávanie pôvodnej krásnej a odbornej literatúry a periodík,
- rozvíjanie tolerancie a dobrého spolužitia so všetkými občanmi Slovenskej republiky bez rozdielu národnosti a vierovyznania¹⁰.

V oblasti školstva a kultúry sú aktivity spolku zacielené predovšetkým na vybudovanie siete škôl s nemeckým vyučovacím jazykom, uchovanie histórie nemeckej komunity na Slovensku, oživenie tradícií a miestnych folklórnych zvyklostí.

Až do novembra 1989 nemali príslušníci nemeckej menšiny možnosť vzdelania v materinskom jazyku. Jedným z prvoradých cieľov KNS od jeho založenia je vybudovanie siete škôl, ktorá by zabezpečovala vyučovanie nemčiny nielen ako cudzieho jazyka, ale umožnila by výučbu väčšieho počtu predmetov v nemeckom jazyku.

Proces revitalizácie nemeckého menšinového školstva nebol bezproblémový. J. Alner v článku *Karpatskí Nemci sa potrebujú naučiť po nemecky*, publikovanom v denníku *Národná obroda* konštatoval, že nemecké „menšinové školstvo prakticky neexistuje ani dnes. Nemčina sa vyučuje vo dvoch, resp. troch ročníkoch (po jednej triede) na základných školách v Bratislave, Nitrianskom Pravne, Kežmarku, Gelnici a Medzeve. Hoci sa tu nemčina označuje za materinský jazyk, deti ju zväčša dobre neovládajú a v konečnom dôsledku je skutočným materinským jazykom slovenčina. Cieľom výučby má byť oživenie nemčiny v bežnom styku“¹¹. J. Alner poukázal aj na nedostatok kvalifikovaných učiteľov nemeckého jazyka a malý záujem vládnych orgánov SR o spoluprácu s KNS.

V r. 1996 sa na základných školách v Bratislave, Nitrianskom Pravne, Kežmarku, Medzeve a v Gelnici otvorili triedy s posilneným vyučovaním nemeckého jazyka. V škol. roku 1997/1998 sa začalo vyučovať v nemeckom jazyku na základnej škole v Chmelnici v okrese Stará Ľubovňa. Vyučovanie niektorých predmetov prebiehalo v štyroch triedach v prvých až v štvrtých ročníkoch s celkovým počtom 70 žiakov¹².

¹⁰ Stanovy Karpatskonemeckého spolku na Slovensku. In *Karpatskonemecký spolok na Slovensku 20 rokov založenie, rozvoj*. Editor O. Pöss. Bratislava: Karpatskonemecký spolok na Slovensku, 2010, s. D 32 – D 33.

¹¹ *Národná obroda*, 18.7.1995.

¹² Separát štatistickej ročenky školstva Slovenskej republiky 1997, *Materské školy, Základné školy, Základné umelecké školy, Školské kluby*. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 1997, s. 39.

V škol. roku 1996/1997 sa začalo vyučovať v nemeckom jazyku aj v bilingválnych triedach na gymnáziách v Bratislave, Košiciach a v Poprade. Študenti na týchto školách majú možnosť po úspešnom vykonaní skúšok z nemeckého jazyka získať diplom (vydaný Ministerstvom kultúry SR), ktorý im umožňuje uchádzať sa o štúdium na nemeckých univerzitách bez toho, aby museli po nástupe na zvolenú univerzitu vykonať dodatočné jazykové skúšky.

Rozvoj nemeckého menšinového školstva na Slovensku je limitovaný aj nedostatkom kvalifikovaných učiteľov pre výučbu predmetov v tomto jazyku.

Pri revitalizácii nemeckého menšinového školstva na Slovensku neoceňiteľnú pomoc poskytujú nemecké vládne orgány, vzdelávacie inštitúcie a mimovládne organizácie. Inštitút pre zahraničné vzťahy v SRN poskytuje finančnú pomoc pre vybavenie tried, resp. škôl učebnými pomôckami a zariadením. Odbornú pomoc riaditeľstvám základných škôl pri výučbe nemeckého jazyka zabezpečuje aj ministerstvo kultúry SRN.

Aj napriek zložitým podmienkam a tragickému odsunu Nemcov v r. 1945–1946, brutálnej boľševickej politike československej vlády voči karpatským Nemcom na Slovensku, dokázali si svoju identitu udržať. Staršiu a strednú generáciu sa nepodarilo asimilovať. Vláda Slovenskej republiky, Ministerstvo školstva SR a Ministerstvo kultúry SR musia realizovať takú školskú a kultúrnu politiku, aby etnické menšiny, vrátane nemeckej mali nielen legislatívne zabezpečené svoje práva výučby a rozvoja kultúry v materinskom jazyku, ale aby ich aj mohli patrične využívať.

Karpatskí Nemci na Slovensku tvorili a tvoria súčasť histórie Slovenska. Nemecké menšinové školstvo tvorí súčasť dejín slovenského školstva a pedagogiky.

Ukrajinské a rusínske národnostné školstvo

Po skončení druhej svetovej vojny ruské a ukrajinské školy zohrali kľúčovú úlohu v obrode národného vedomia Rusínov (Ukrajincov) na Slovensku. Na rozdiel od Nemcov a Maďarov, ktorým legislatívne normy v oslobodenej Československej republike upierali občianske, hospodárske a kultúrne práva, Rusíni (Ukrajinci) okrem občianskych práv disponovali aj špecifickými menšinovými právami. Pre riadenie ukrajinských škôl bol pri Povereníctve školstva a osvety už v r. 1945 zriadený *Referát pre ukrajinské a ruské školy* (fungoval do r. 1949), keď riadenie školstva prevzali národné výbory.

Jazyková neujasnenosť, keď vyučovacím jazykom bola ruština, ukrajinčina a aj miestny dialekt, tzv. jazyčije (zmes staroslovenčiny a ruštiny), sa preniesla aj do povojnového obdobia. K tomu pristúpili ešte náboženské problémy. Po komunistickom puči vo februári 1948 komunistická strana sa usilovala zničiť gréckokatolícku cirkev, ktorá sa mala podľa komunistických ideológov vrátiť do

pravoslávnej cirkvi. Na území Československa bol iba malý počet pravoslávnych farností, privážaní agenti KGB sa stali pravoslávnyimi kňazmi. V Prešove sa uskutočnil 28. apríla 1950 tzv. *SOBOR* (snem, synoda), ktorý pričlenil všetkých gréckokatolíckych veriacich k pravoslávnej cirkvi a znamenal faktickú likvidáciu gréckokatolíckej cirkvi v Československu.

Ukrajinské školstvo na Slovensku za vojnovnej Slovenskej republiky (1939–1945) bolo veľmi zanedbávané. V skutočnosti išlo o ruské a rusínske školy. V škol. roku 1944/1945 mali Ukrajinci len dve materské školy s 2 triedami, 165 ľudových škôl s 368 triedami, jednu meštiansku školu so 6 triedami, dve stredné školy a učiteľské akadémie s 11 triedami a nemali ani jednu odbornú školu¹³. Gréckokatolícke ruské gymnázium v Prešove a Gréckokatolícka ruská akadémia v Prešove boli cirkevnými školami¹⁴. K 31.12.1945 existovali už 3 materské školy so 149 deťmi, 277 ľudových škôl s 27 145 žiakmi, 14 meštianskych škôl s 1620 žiakmi a gymnáziá v Prešove a v Humennom s 556 študentmi¹⁵.

Školský zákon č. 95/1948 Zb. o základnej úprave jednotného školstva za vyučovacím jazykom na Slovensku stanovil slovenský jazyk a iné riešenie pripúšťal ako výnimku. V tom čase už fungovala pomerne hustá sieť ukrajinských (ruských) škôl. Dôvodom na založenie ukrajinskej školy bolo neraz len gréckokatolícke náboženstvo obyvateľov obce a nie jeho národnostná príslušnosť.

Požiadavky na zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský jazyk sa objavovali jednak v súvislosti s ukrajinizáciou, ale aj s ďalšími problémami (nevyhovujúci stav školských budov, nedostatok kvalifikovaných učiteľov, zlá vybavenosť škôl učebnicami a učebnými pomôckami). Ukrajinský jazyk ako výchovný a vyučovacím jazykom bol do ukrajinských škôl zavedený až v škol. roku 1953/1954. Na začiatku 50. rokov 20. stor. ukrajinské národnostné školstvo zápasilo s množstvom problémov. Znižovanie počtu ukrajinských škôl sa komunistická strana a štátna správa usilovali riešiť reukrajinizáciou škôl, v ktorých došlo k zmene vyučovacieho jazyka na slovenský.

V škol. roku 1953/1954 na Slovensku pôsobilo 83 materských škôl s ukrajinským výchovným jazykom, ktoré navštevovalo 2151 detí, 211 národných škôl s 8377 žiakmi, 44 osemročných stredných škôl so 7193 žiakmi a 6 škôl III. stupňa s 3 pobočkami, na ktorých študovalo 2142 žiakov¹⁶. V druhej polovici 50. rokov sa počet ukrajinských škôl na Slovensku výrazne nezmenil.

V r. 1960 bola v ČSSR prijatá nová *Ústava*, v článku 24 vyhlasovala právo všetkých občanov na vzdelanie. Národnostným menšinám podľa jej 24 článku zabezpečovala všetky možnosti a prostriedky na vzdelávanie v materinskom

¹³ Päť rokov slovenského školstva 1939–1943. Bratislava: 1944, s. 23.

¹⁴ Pozri Mátej, J. 1978. Škola, výchova, učiteľ v klérofašistickej Slovenskej republike. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978, s. 99–100.

¹⁵ Ričalka, M. 1975. Rozvoj vzdelanostnej úrovne ukrajinského obyvateľstva v ČSSR po roku 1945. In Socialistickou cestou k národnostnej rovnoprávnosti. Bratislava: 1975, s. 82.

¹⁶ Ibidem, s. 85, 87, 94.

jazyku a na kultúrny rozvoj¹⁷. Z Ústavy ČSSR vychádzal aj zákon 186/1960 o sústave výchovy a vzdelávania (školský zákon), ktorý v § 29, odsek 2 stanovil, že na školách zriadených pre deti a mládež maďarskej, ukrajinskej a poľskej národnosti, je vyučovacím jazykom materinský jazyk¹⁸. Uvedené legislatívne normy vytvárali priestor pre ďalší rozvoj národnostného školstva. V ukrajinských školách však situáciu komplikoval klesajúci záujem rodičov o vzdelávanie detí v materinskom jazyku. Od začiatku 60. rokov 20. stor. nastáva regres v ukrajinskom národnostnom školstve, dochádza k výraznému zníženiu materských škôl a škôl všetkých stupňov s ukrajinským vyučovacím jazykom a s vyučovaním ukrajinského jazyka. V súčasnosti sa nachádza v kritickom stave. V priebehu rokov 1961–1963 došlo k zmene vyučovacieho jazyka na slovenský na vyše 160 školách¹⁹.

Na stredných školách s ukrajinským vyučovacím jazykom, kde sa zaviedli paralelné slovenské triedy, prírodovedné predmety v ukrajinských triedach sa vyučovali v slovenskom jazyku. V polovici 60. rokov 20. stor. existovalo v rusínskych ukrajinských obciach na severovýchode Slovenska niekoľko typov škôl: 1. školy, v ktorých sa humanitné predmety vyučovali v ukrajinskom jazyku a prírodovedné predmety v slovenskom jazyku, 2. školy s vyučovaním ukrajinského jazyka ako nepovinného predmetu v rozsahu 2 hodín týždenne a 3. školy, na ktorých sa ukrajinský jazyk nevyučoval vôbec, a to napriek tomu, že obyvateľstvo obce sa hlásilo k ukrajinskej národnosti.

K výraznému úbytku ukrajinských škôl došlo na prelome 80. a 90. rokov. Početnejší typ tvorili školy, resp. triedy s vyučovaním ukrajinského jazyka, v ktorých vyučovacím jazykom bol slovenský jazyk a materinský jazyk sa vyučoval ako voliteľný predmet. Počet škôl poklesol z 82 na 27, t.j. o 67% a počet žiakov sa znížil zo 6108 na 1972, t.j. o 68%²⁰.

Podľa analýzy Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v r. 1996 bolo na Slovensku 42 materských škôl s výchovným jazykom ukrajinským, ktoré v 56 triedach navštevovalo 897 detí. Základných škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským bolo 10 s 58 triedami a 700 žiakmi. Okrem toho v 22 školách s vyučovacím jazykom slovenským sa ukrajinský jazyk ako vyučovací predmet učilo 1 100 žiakov²¹. Znižovanie počtu škôl s ukrajinským výchovným a vyučovacím jazykom pokračuje ďalej. K 15.9.2011 už len 11 tried materských škôl s ukrajinským výchovným jazykom navštevovalo 192 detí a len v 5

¹⁷ Zbierka zákonov ČSSR. č. 100/1960, čiastka 40, vydaná 11.7.1960, s. 298.

¹⁸ Zbierka zákonov ČSSR č. 186/1960, čiastka 82, vydaná 28.12.1960, s. 650.

¹⁹ Gajdoš, M. Ukrajinské a rusínske školstvo na Slovensku www.saske.sk/cas/archiv1/2000/gajdos.html.

²⁰ Analýza stavu vzdelávania v školách na území s rôznymi materinskými jazykmi. Materiál na rokovanie Rady vlády pre národnosti. Bratislava: 1994.

²¹ Analýza stavu legislatívneho rámca používania jazykov príslušníkov menšín a odporúčania optimálneho riešenia. Materiál na medzirezortné konanie. Ministerstvo kultúry SR OV. Bratislava, október 1996.

základných školách a v jednom gymnáziu bol ukrajinský jazyk vyučovacím jazykom²².

Ukrajinské školstvo prešlo na Slovensku po r. 1945 zložitým vývinom. Objavujú sa názory, že pokles počtu ukrajinských škôl je dôsledkom cieľavedomej asimilačnej politiky štátu v celom povojnovom období. Je pravdou, že koncepcie etnickej politiky mali chyby. Neexistujú indicie, ktoré by viedli k potvrdeniu úmyselnej asimilácie Ukrajincov v Československu, resp. v Slovenskej republike. Prijateľnejšie sú názory, že v Československu nešlo o úmyselnú likvidáciu ukrajinského národnostného školstva.

Na jeho úpadku má výrazný podiel postoj rodičov, ktorí o vzdelávanie svojich detí v ukrajinských národnostných školách neprejavovali patričný záujem. Na druhej strane je pravda, že sféra používania ukrajinského jazyka na Slovensku je úzka a kontakty s Ukrajinou sú obmedzené aj v súčasnosti.

Na začiatku 90. rokov 20. stor. sa aktivizovalo *rusínske hnutie*, ktoré si ako prvoradú programovú úlohu zaradilo obnovu *rusínskeho národnostného školstva*. V tomto kontexte dôležitým krokom bolo *kodifikovanie rusínskeho jazyka* a snaha o jeho zavedenie do výučby. 27. januára 1995 bola v Bratislave deklarovaná kodifikácia rusínskeho jazyka.

Rusínske školy na Slovensku boli násilným administratívnym zásahom vtedajšej vlády r. 1953 zrušené, rusínska národnosť zakázaná a z úradnej moci nahradená inou. Rusínske školstvo vystriedalo ukrajinské, ktoré sa postupne redukovalo, pretože veľká väčšina Rusínov neprijala ukrajinský jazyk za svoj materinský jazyk. Preto väčšina obyvateľov rusínskeho pôvodu sa postupne preorientovala na slovenské školy.

Návrat do r. 1953, keď existovalo 260 rusínskych (resp. ruských škôl) nie je možný a ani reálny. Predstaviteľom Rusínov sa od r. 1989 podarilo urobiť rozhodujúce kroky, že deti, ktorých rodičia sa prihlásili k rusínskej alebo ukrajinskej národnosti, majú možnosť učiť sa rusínsky alebo ukrajinský jazyk.

Rusínska obroda od počiatku svojej existencie požadovala, aby sa v 1. – 4. ročníku základných škôl a v materských školách vo výchovno-vzdelávacom procese nepoužíval ukrajinský, ale rusínsky jazyk. Jeho zavedením neusiluje sa o zánik ukrajinského vyučovacieho jazyka, ale má záujem, aby na materinský rusínsky jazyk vyučovaný azbukou vo vyšších ročníkoch základných škôl nadväzoval literárny ukrajinský alebo ruský jazyk.

Predstaviteľom Rusínskej obrody sa podarilo urobiť ďalšie kroky, ktoré sú nevyhnutné pre rozvoj rusínskeho školstva. Medzi ne patrí vytvorenie *Referátu rusínskeho školstva pri Štátnom pedagogickom ústave, Kabinetu rusínskeho školstva v Metodickom centre v Prešove a Ústavu národnostných štúdií a cudzích*

²² Separát štatistickej ročenky školstva SR 2011. Materské školy, Základné školy. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2011, s. 7, 13, 45, 48, Separát štatistickej ročenky školstva SR. Gymnázia. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2011, s. 7, 8.

jazykov pri rektoráte Prešovskej univerzity, na ktorom je od 1.9.1998 zriadené oddelenie rusínskeho jazyka a kultúry.

Aké sú prognózy rozvoja rusínskeho národnostného školstva? Najväčším problémom v procese rozvoja rusínskeho školstva, s ktorým Rusíni na Slovensku bojujú, je progresívna asimilácia mladej a strednej generácie vo všetkých sociálnych skupinách – v rodine, v škole, v kruhu svojich priateľov a blízkych, v cirkevných spoločenstvách. Tento stav ešte zhoršuje sociálna a ekonomická situácia v regióne severovýchodného Slovenska.

Počet škôl s vyučovacím jazykom rusínskym a s vyučovaním rusínskeho jazyka je stabilizovaný a v podstate sa nemení.

Rusínsky jazyk sa vyučuje v dvoch rusínskych malotriednych národnostných školách v Čabinách (okr. Michalovce) a v Bajerovciach (okr. Sabinov), kde je rusínsky jazyk aj vyučovacím jazykom.

Rusínsky jazyk sa vyučuje aj v týchto dedinských a v mestských základných školách:

- Základná škola a materská škola Michala Sopiru, Radvaň nad Laborcom (okr. Michalovce)
- Základná škola a materská škola Šarišský Štiavnik (okr. Svidník)
- Základná škola a materská škola Kalná Roztoka (okr. Snina)
- Cirkevná základná škola sv. Juraja Svidník
- a na Gymnáziu v Medzilaborciach.

Počet žiakov, ktorí sa na Slovensku učia rusínsky jazyk, sa pohybuje v rozpätí 180–220. Záujem o zakladanie tried s vyučovaním rusínskeho jazyka prejavujú rusínske organizácie svetského a cirkevného charakteru (Rusínska obroda, Slovenská asociácia rusínskych organizácií, Rusín a Ľudové noviny).

Ďalšia existencia ukrajinského a rusínskeho školstva bude závisieť od výraznej podpory štátnych orgánov a inštitúcií. Bez podpory štátu vyučovanie rusínskeho jazyka a kultúry bude len v programoch tohto etnika, ktorého jedna časť sa cíti príslušníkmi osobitného rusínskeho etnika. Bez vzdelávania detí a mládeže v jazyku, ktorí občania tejto národnosti pokladajú za svoj materinský jazyk, sa nepodarí rozvíjať národné povedomie, čo zákonite povedie k zániku tradícii a kultúry etnika.

Summary

The education of German, Ukrainian and Ruthenian ethnic minorities in Slovakia

The author of this paper deals with the education of German, Ukrainian and Ruthenian ethnic minorities in Slovakia. He analyses the German, Ukrainian and Ruthenian schools as part of Slovak-school-system-and-pedagogy history. After the World War II the Carpathian Germans could not apply their ethnic laws. After the change of regime in 1989, the German ethnic group

tries to build up effective school network in the original settlements where the German language would be taught not only as a foreign language but it would be the language of instruction in majority of school subjects as well. After the year 1945 there was an intensive development of Ukrainian and Ruthenian schools in the eastern part of Slovakia. And the new legislative norms were established as well. Current decline in the number of Ukrainian schools and pupils has been influenced by the parents who do not want their children to be educated in the Ukrainian language. In the 90s of the 20th century after the codification of the Ruthenian language took place, the programme of the Ruthenian movement calls for the revival of Ruthenian schools in the north-east Slovakia. Its development is being influenced by progressive assimilation of young and middle generation. The Slovak Republic implements valid international documents in its approach to the ethnic-minorities' problems.